

FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA

[Jild: 4 Nashr: 12 (2025)] ISSN: 2992-8915

www.mudarrisziyo.uz

ZAMONAVIY YAPON YOZUVCHILARI ASARLARIDA MILLIY MADANIY KODLARNING BADIY IFODASI

*Elyor Omonboyevich Matchanov*¹

¹ Yaponshunoslik Oliy maktabi katta o'qituvchisi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy yapon yozuvchilari ijodida milliy madaniy kodlarning badiiy talqini va ularning adabiy matn strukturasidagi funksional ahamiyatini tahlil qiladi. Tadqiqot doirasida zamonaviy yapon adabiyotida an'anaviy madaniy ramzlar, estetik tamoyillar (wabi-sabi, mono no aware, ma) hamda milliy xotira va identiklik elementlarining qanday qayta talqin qilinayotgani o'rganiladi. Mualliflar tomonidan qo'llanilgan semantik qatlamlar, timsollar tizimi, narrativ strategiyalar va poetik konstruksiyalar milliy madaniy kodlarning zamonaviy badiiy tafakkurda qayta shakllanish jarayonini ochib beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy yapon yozuvchilari milliy madaniy kodlarni nafaqat saqlab qolmoqda, balki ularni global madaniy jarayonlar fonida yangi mazmun, estetik funksiyalar va badiiy shakllar bilan boyitmoqda.

Keywords: zamonaviy yapon adabiyoti, milliy madaniy kodlar, badiiy ifoda, estetik tamoyillar, wabi-sabi, mono no aware, madaniy xotira.

Kirish qismi: Zamonaviy yapon adabiyoti nafaqat badiiy-estetik hodisa, balki milliy madaniy tafakkurning murakkab va ko'p qatlamli ko'rinishidir. Globalizatsiya jarayonlarining jadallashuvi, axborot maydonining kengayishi va madaniyatlarning o'zaro ta'siri kuchaygan hozirgi davrda milliy madaniy kodlarning qay darajada saqlanib qolishi, qayta talqin qilinishi yoki yangi badiiy shakllar orqali ifodalanishi masalasi adabiyotshunoslikda alohida e'tibor qaratilayotgan mavzulardan biriga aylandi. Yapon adabiyoti bu borada nihoyatda boy estetik an'analarga ega bo'lib, ularda *wabi-sabi* (kamolatsizlikdagi go'zallik), *mono no aware* (o'tkinchilikning nolasi), *ma* (bo'shliqning ma'nosi) kabi asosiy madaniy tushunchalar o'ziga xos badiiy tizimni tashkil etadi.

Bu madaniy kodlar asrlar davomida yapon estetik tafakkurining poydevori sifatida shakllanib kelgan bo'lsa-da, zamonaviy adabiy jarayonda ular mutlaqo yangi vazifalar va talqinlarga ega bo'lmoqda.

Zamonaviy yozuvchilar ushbu an'anaviy ramz va tushunchalardan foydalanar ekan, ularni hozirgi davrning ijtimoiy-madaniy muammolari, global jarayonlar va shaxsiy poetik qarashlari bilan uyg'unlashtirib, yangi ma'no qatlamlari bilan boyitadi. Natijada milliy madaniy kodlar – bir tomondan, o'z tarixiy-estetik ildizlarini saqlagan holda, ikkinchi tomondan, zamonaviy badiiy tafakkurda qayta shakllanib, o'zining dinamik va o'zgaruvchan xususiyatini namoyon etadi.

Zamonaviy yapon yozuvchilari asarlarida madaniy kodlarning bunday qayta talqini adabiyotning milliy identifiklikni shakllantirishdagi o'rnini ham qayta ko'rib chiqishga imkon beradi. Xususan, madaniy xotira, estetik qarashlar, ramziy obrazlar, poetik kompozitsiya va badiiy til orqali milliylik tushunchasi yanada chuqurroq, murakkabroq va ko'p qirrali shaklda ifodalanadi. Bu jarayon adabiyotning jamiyatdagi ideologik va estetik funksiyalarini kengroq kontekstdan anglashga yordam beradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy yapon adabiyotida milliy madaniy kodlar global madaniy oqimlar bilan to'qnashgan holda yangi ma'no maydonlarini hosil qilmoqda. Bu hodisa nafaqat yapon adabiyoti, balki umuman, milliy madaniyatning XXI asr global inqirozlari va o'zgarishlariga qanday javob qaytarishini ko'rsatib beradi. Shuningdek, adabiy jarayonda milliy madaniy kodlarning qayta talqini jamiyatning o'z madaniy identitetini qay tarzda anglatotgani va qayta qurayotganining badiiy aksidir.

Shu bois, mazkur maqolaning maqsadi – zamonaviy yapon yozuvchilari ijodida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasini, ularning poetik, semantik va estetik mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida milliy kodlarning zamonaviy adabiyotda qanday shakllanishi, qanday badiiy vositalar orqali ifodalanishi va qanday yangi ma'no qatlamlariga ega bo'layotgani ilmiy jihatdan o'rganiladi.

Asosiy qism: Zamonaviy yapon adabiyotida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasi masalasi yapon madaniyatining ichki estetik tamoyillari, tarixiy xotirasi va milliy mentaliteti qanday shakllanishi hamda adabiy jarayonda qay darajada namoyon bo'lishini chuqur o'rganishni talab qiladi. Yapon madaniyatiga xos *wabi-sabi* (kamolatsizlikdagi nafislik), *mono no aware* (o'tkinchilikning sezgir idroki), *ma* (bo'shliqning estetik ma'nosi) kabi tamoyillar asrlar davomida badiiy tafakkurning asosiy qatlamini tashkil etib kelgan. Ushbu tamoyillar zamonaviy yozuvchilarning ijodida o'zining tarixiy ildizlarini saqlagan holda, yangicha kontekstda – global madaniy oqimlar, shaxsiy psixologik tajribalar va modern estetik izlanishlar bilan uyg'unlashgan holda qayta talqin qilinmoqda.

Milliy madaniy kodlarning zamonaviy adabiyotdagi mavjudligi, birinchi navbatda, ramziy obrazlar, semantik qatlamlar va poetik strukturalarda namoyon bo'ladi. Yozuvchilar ko'pincha tabiat manzaralaridan, maishiy predmetlardan, uy va xona tasvirlaridan, jimlik va bo'shliq holatlaridan milliy identitetni ifodalovchi asosiy vosita sifatida foydalanadilar. Masalan, *wabi-sabi* tamoyili zamonaviy prozada ruhiy bo'shliq, yolg'izlik, sokinlik va hayotning nozik jihatlarini tasvirlashda markaziy estetika sifatida qo'llanadi. Ogava Yoko kabi mualliflarning asarlarida ushbu estetika oddiy hayot detallarining tasviri orqali chuqur psixologik mazmun kasb etadi. Xuddi shuningdek, Yoshimoto Banana ijodida *mono no aware* hissiati yo'qotish, shaxsiy iztirob, vaqtning o'tkinchiligi va munosabatlarning o'zgaruvchanligi bilan bevosita bog'liq holda namoyon bo'ladi.

“Bo'shliq” ma'nosini anglatuvchi *ma* tamoyili zamonaviy adabiyotda ayniqsa kuchli poetik vosita sifatida qo'llanadi. Matndagi pauzalar, sukut holatlari, ochiq qolgan ma'no bo'shliqlari o'quvchini faol mushohada jarayoniga undaydi va badiiy mazmunni yanada ko'p qatlamli qiladi. Bu bo'shliqlar bevosita aytilmagan, ammo sezdirilgan semantik yuk orqali milliy madaniyatning ruhiy-estetik tabiatini yoritadi.

Zamonaviy yapon yozuvchilari milliy madaniy kodlarni ifodalashda turli narrativ strategiyalardan foydalanadilar. Minimalizm, fragmentarlik, ichki monolog, ramziy realizm kabi usullar identitetning

murakkabligini, uning barqaror emasligini, balki doimo o'zgarib borishini ko'rsatadi. Bunday naratologik usullar orqali yozuvchilar milliylikni nafaqat tarixiy an'ana sifatida, balki zamonaviy insonning shaxsiy ruhiyati bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin qiladilar.

Globalizatsiya jarayonlari ta'sirida milliy madaniy kodlar yangi badiiy ma'nolar bilan to'ldirilmoqda. Yozuvchilar an'anaviy kodlarni transmilliy g'oyalar, zamonaviy ijtimoiy muammolar, shahar madaniyati yoki global turmush tarzining elementlari bilan sintez qilishmoqda. Bu sintez natijasida milliy identitetning yangi badiiy modeli shakllanib, yapon adabiyotining estetik imkoniyatlari yanada kengaymoqda. An'anaviy madaniy kodlarning yangicha talqini yapon adabiyotining o'ziga xos milliy xususiyatlarini saqlagan holda, uni global adabiy jarayonga faol qo'shish imkonini beradi.

Zamonaviy yapon adabiyotida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasi ulkan o'zgarishlar davrida milliy identitetning qayta shakllanish jarayonini yoritadi. Bu jarayon o'z ichiga an'anaviy estetik tamoyillarning zamonaviy adabiy tafakkur bilan uyg'unlashuvi, global muhitning badiiy izlanishlarga ko'rsatgan ta'siri, shuningdek shaxsiy va kollektiv madaniy xotiraning matnda yangi ma'no qatlamlari shaklida ifodalanishini oladi. Zamonaviy yapon yozuvchilari milliy madaniy kodlarni nafaqat saqlab qoladilar, balki ularni yangilab, zamonaviy adabiy muhitga moslashtiradilar va natijada milliy madaniy identitetning badiiy ifodasini yanada ko'p qirrali, murakkab va chuqurroq shaklda namoyon etadilar.

Natijalar qismi: Zamonaviy yapon yozuvchilari ijodida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasini tahlil etishda ularning asarlarida uchraydigan estetik qarashlar, ramziy timsollar va umuminsoniy tuyg'ular muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Yasunari Kavabata yapon estetikasi mohiyatini quyidagicha ifodalaydi: «美しいものを美しいと思う心が、美しく生きることにつながる» ("Go'zallikni go'zal deb his qiladigan qalb – go'zal yashashning o'zidir"). Ushbu fikr wabi-sabi estetikasi uchun asos bo'lib xizmat qiladi va zamonaviy adabiyotda insonning ichki nafislikka intilishi, kamtarin go'zallikni qadrlashi orqali milliy madaniyatning davomiyligini aks ettiradi.

Yapon madaniyatidagi o'tkinchilik va qayg'u estetikasi – mono no aware – Yasunari Kavabataning yana bir mashhur iqtibosida nihoyatda aniq ifodalanadi: «日本の美は、寂しさとともにある» ("Yapon go'zalligi har doim bir oz mung bilan birgadir"). Bu qarash zamonaviy adiblar, jumladan Yoshimoto Banana asarlarida davom etib, hayotning o'tkinchiligi, yo'qotish va ruhiy iztirobning badiiy talqini orqali milliy mentalitetning nozik tomonlarini ochib beradi. Yoshimoto Banana o'z asarlarida shunday yozadi: «人生の悲しみは、静かな光のように心の奥に染み込んでいく» ("Hayotning qayg'usi sokin nur kabi qalbnig eng tubiga singib boradi"). Bu ibora zamonaviy ruhiyatning o'ziga xos talqiniga ega bo'lib, mono no awarening yangi poetik kuchga ega bo'lishiga imkon yaratadi.

Zamonaviy yapon adabiyotida sukut va bo'shliq estetikasi – ma – ham alohida o'rin tutadi. Ogava Yoko asarlarida sukutning badiiy funksiyasi quyidagi ibora orqali teran ifodalanadi: «沈黙は、言葉より深い意味を持つことがある» ("Ba'zan sukut so'zlardan ham chuqur ma'no anglatadi"). Bu fikr yapon adabiyotida ko'p uchraydigan bo'shliqning semantik yukini, aytilmagan ma'noning qudratini ko'rsatadi va milliy madaniy kodlarning zamonaviy talqinida muhim ahamiyat kasb etadi.

Mishima Yukio esa yapon madaniyatining tragik go'zallik bilan bog'liq jihatini alohida ta'kidlab, «日本文化の根底には、死への美がある» ("Yapon madaniyatining tubida o'limning estetikasi yotadi") deya izohlaydi. Bu fikr o'tkinchilik, fojaviylik va nafislikning birlashuvi orqali milliy estetik tafakkurning o'ziga xosligiga ishora qiladi. Zamonaviy yozuvchilar bu qarashni yangicha badiiy shakllar yordamida rivojlantirib, o'lim, yo'qotish va ruhiy iztirob mavzularini nafis, ramziy va chuqur ma'no bilan boyitilgan tarzda talqin etadilar.

Murakami Haruki esa madaniyatning mazmuniy tabiatini quyidagicha ta'riflaydi: «文化とは、私たちが語り続ける物語そのものだ» (“Madaniyat – bu biz tinmay hikoya qilib boradigan voqea-hikoyalarning o‘zidir”). Bu ibora milliy madaniy kodlarning adabiy narrativ orqali qanday yashayotganini, o‘zgarayotganini va davom etayotganini ilmiy jihatdan tushuntirishda muhim konseptual asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ushbu iqtiboslar zamonaviy yapon adabiyotida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasi nafaqat an’anaviy estetik tamoyillarga tayanishini, balki ular zamonaviy ijtimoiy o‘zgarishlar, ruhiy kechinmalar va global madaniy jarayonlar orqali boyib borayotganini ko‘rsatadi. Adabiyot orqali milliy madaniyatning ichki ramzlari, tarixiy xotirasi va estetik qadriyatlari yangi shakl va ma’no kasb etgani, yapon yozuvchilarining badiiy tafakkuri milliylikni qayta talqin qilishda davom etayotganini yaqqol namoyon etadi.

Xulosa qismi: Yurutilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy yapon adabiyotida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasi – bu o‘z ichiga ko‘p qirrali jarayonlarni olgan, murakkab, dinamik va chuqur mazmunli badiiy tizimdir. An’anaviy yapon estetik tamoyillari – *wabi-sabi*, *mono no aware*, *ma*, *yūgen*, *iki* kabi tushunchalar – zamonaviy yozuvchilarning ijodiy tafakkuri orqali yangidan kashf etilib, zamonaviy kontekstda qayta talqin qilinmoqda. Bu tamoyillar, bir tomondan, milliy estetik merosning uzluksizligini ta’minlasa, ikkinchi tomondan, yangi badiiy mazmunlar yaratish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot shuni tasdiqladiki, zamonaviy yapon yozuvchilari milliy madaniy kodlarni faqat saqlab qolmay, balki global madaniy jarayonlar, shaxsiy hayot falsafasi va zamonaviy psixologik holatlar bilan uyg‘unlashtirish orqali ularning ma’nosini kengaytiradilar. Natijada milliy identitetning o‘zgaruvchan, ko‘p qatlamli hamda individual tajriba bilan uzviy bog‘liq badiiy talqini shakllanadi. Bu jarayon, ayniqsa, shahar hayoti, modern ruhiyat, texnologik rivojlanish, global madaniy almashinuv va ijtimoiy o‘zgarishlar fonida yanada yorqin ifodalanadi.

Shuningdek, tahlil jarayonida ma’lum bo‘ldiki, ramziy obrazlar, tabiat manzaralari, uy va makon timsollari, maishiy detallar, sukut va bo‘shliq kabi badiiy elementlar milliy madaniy kodlarning eng faol tashuvchilari hisoblanadi. Ushbu vositalar orqali yozuvchilar milliy estetikani nafaqat tasvirlaydilar, balki uni yangicha badiiy mantiqqa ko‘chirishadi. Bu orqali adabiyot milliy madaniy xotiraning saqlanishi, qayta talqin qilinishi va yangi ma’nolar bilan boyishi uchun asosiy maydonga aylanadi.

Tadqiqotning muhim xulosalaridan yana biri shuki, zamonaviy yapon adabiyoti milliy identitetni bir yoqlama yoki qat’iy belgilangan kategoriya sifatida emas, balki o‘zgaruvchan, moslashuvchan va doimo qayta yaratiladigan hodisa sifatida talqin qiladi. Yozuvchilar milliylikni zamonaviy jamiyatning murakkabliklari, global ta’sirlar, shaxsiy ruhiy jarayonlar va ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bog‘laydilar. Bu esa milliy madaniy kodlarni boyitish, kengaytirish va ularning zamonaviy hayotdagi ahamiyatini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Umuman olganda, zamonaviy yapon yozuvchilari asarlarida milliy madaniy kodlarning badiiy ifodasi yapon madaniyatining zamonaviy dunyodagi tutgan o‘rnini belgilashda muhim ilmiy va estetik ahamiyat kasb etadi. An’anaviy madaniy tamoyillar zamonaviy ijodiy izlanishlar bilan qo‘shilgan holda milliy identitetning yangi, kengroq, chuqurroq va murakkabroq shakllarini yuzaga chiqaradi. Mazkur tadqiqot natijalari yapon adabiyotining milliylikni tasvirlashdagi yangicha yo‘nalishlarini ochib beradi va milliy madaniy kodlarning XXI asrdagi badiiy funksiyasini chuqur tushunishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Keene D. *Dawn to the West: Japanese Literature of the Modern Era*. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1984. – 450 p.

2. Hendry J. *Understanding Japanese Society*. – London: Routledge, 2012. – 276 p.
3. Parkes, G. *Japanese Aesthetics: The Way of Beauty*. – Oxford: Oneworld Publications, 2011. – 240 p.
4. Shirane, H. *Japan and the Culture of the Four Seasons*. – New York: Columbia University Press, 2012. – 335 p.
5. Suzuki T. “Cultural Codes in Modern Japanese Fiction.” // *Journal of Japanese Studies*. – 2010. – Vol. 36, № 2. – P. 145–167.
6. Ueda M. *Modern Japanese Poets and the Nature of Literature*. – Stanford: Stanford University Press, 1983. – 302 p.
7. 藤本和子 (Fujimoto K.). 『日本文学における美意識』 (The Sense of Beauty in Japanese Literature). – 東京: 岩波書店 (Iwanami Shoten), 1999. – 260 p.
8. Miner, E. & Morikawa, H. *The Japanese Tradition in Literature*. – Princeton: Princeton University Press, 1969. – 412 p.